November 23). Retrieved from http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/.
8. Lipman, M. (2006). *Chym mozhe buty krytychne myslennia* [What may be critical thinking]. Visnyk prohram shkilnykh obminiv, 27, 17-23.
9. Tiahlo O. (2006). *Pisliamova do statei Metiu Lipmana i Marka Vainsteina* [Epilogue to the article by Matthew Lipman and Mark Vanstein. Visnyk prohram shkilnykh obminiv, 27, 26-27.
10. Khachumian, T. I. (2005). *Formuvannia krytychnoho myslennia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv zasobamy informatsiinykh tekhnolohii* [Formation of critical thinking of university students by the means of information technologies]. (Doctoral dissertation, Kharkiv).
11. Chaplakia, V., & Marchuk, M. (2011). *Rol krytychnoho myslennia u tvorchykh poshukakh «vnutrishnoho kamertonu dushi»» osobystosti* [Role of critical thinking in creative search of «internal tuning fork soul» of personality]. In Sovremennye nauchnye issledovaniia i innovatsii, 4. Retrieved from http://web.snauka.ru/issues/2011/08/1516.

УДК 373.5.015.31:316.42

О. Л. Хомич, *м. Київ*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ

У статті розглянуто теоретичні підходи до використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу навчально-виховного впливу. Схарактеризовано сучасний стан сприйняття соціальних мереж у навчальному процесі. Наведено результати опитування учнівської молоді щодо її участі та інтересів у соціальних мережах. Розглянуто критерії ефективності функціонування соціальних мереж та необхідні ресурси для їх забезпечення у школі.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, учні основної школи, просоціальна поведінка.*

Зміст і організація національного виховання у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ) недостатньо орієнтовані на особистість дитини, на формування у дітей і молоді життєво важливих компетентностей, необхідних для успішної соціалізації.

У зв'язку із загрозою втрати смисложиттєвих ціннісних орієнтирів дітей та учнівської молоді одним із головних пріоритетів у царині національного виховання має бути створення

такого освітнього середовища ЗНЗ, яке б сприяло формуванню просоціальної поведінки. Таку поведінку науковці лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України визначають як цілісний процес, спрямований на забезпечення необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов для свідомої інтеріоризації учнями соціально значущих норм і цінностей, розвитку відповідних рис, якими має володіти просоціальна особистість, формування прагнення і вміння конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності; стимулювання участі дітей у соціально значущій діяльності та спонукання до внутрішнього діалогу для прийняття самостійного, вільного, особистісно значимого для учнів вибору моделей поведінки.

До проблематики формування просоціальної поведінки особистості у ЗНЗ зверталися такі науковці, як В. Кириченко, Л. Калашникова, Н. Олексюк, С. Івашньова, А. Яцишин, Д. Соменко та багато інших. Віддаючи належне внеску попередників, відзначимо, що попри наявність ґрунтовних теоретичних розробок використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчально-виховному процесі в Україні залишається суто теоретичною концепцією. У зв'язку з цим подальших досліджень потребують проблеми практичної її реалізації та дослідження впливу ІКТ на виховання учнів.

Метою статті є вивчення сучасного стану впровадження ІКТ у навчально-виховний процес ЗНЗ.

У сучасних умовах перед системою виховання постають важливі завдання, вирішення яких вимагає оновлення змісту формально-організаційних механізмів виховної діяльності у середній школі та посилення установок на формування соціально орієнтованих світоглядних орієнтирів. Так, на думку Л. Гриневич, «нове українське виховання має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях – людської гідності, свободи, усвідомлення власної національної ідентичності та пошанування ідентичності інших» [3]. Тому акцент на формуванні в учнів загальнолюдських цінностей та соціально значущої мотивації є адекватною реакцією шкільної педагогіки на виклики сучасності.

Активна позиція педагога у формуванні просоціальної поведінки учнів має передбачати фіксацію уваги дітей на просоціальних імперативах, декларуванні ціннісного ставлення

до оточуючих і до себе, демонстрацію бажаних поведінкових актів, стимулювання особистості до вчинків, корисних їй та оточенню. Ефективності процесу також сприятимуть гальмування тих поведінкових тенденцій, що мають асоціальну спрямованість, об'єктивне та коректне оцінювання вчинків, здійснених особистістю або тільки запланованих.

У сучасних педагогічних джерелах [1; 5] стверджується, що пріоритет у роботі педагога і вихователя має віддаватися прийомам опосередкованого педагогічного впливу, які часто пов'язані із застосуванням ІКТ.

ІКТ, як зазначено у тлумачному словнику, – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, поширення, відображення й використання інформації в інтересах її користувачів [7]. Використання Інтернету в навчанні і вихованні забезпечує користувачам доступ до вітчизняних і зарубіжних джерел інформації, а також надає різним віковим групам можливість вибору індивідуальної траєкторії самонавчання і самовиховання.

Усе більшої популярності набувають освітні портали. Освітній портал дозволяє здійснювати пошук ресурсів за різними критеріями. Схарактеризуємо деякі з відомих освітніх порталів. Портал превентивної освіти (http://autta.org.ua/) – це майданчик для обміну досвідом педагогів і психологів. Він містить як методичні розробки, так і багато цікавої та корисної інформації для учнів. На панелі Порталу можна обирати тематику (базові поняття, фізичне здоров'я, профілактика неінфекційних захворювань, профілактика соціально небезпечних захворювань тощо), цільову аудиторію та вид розробки.

Підвищенню рівня обізнаності молоді про репродуктивні права, пропагуванню здорового способу життя серед молоді, збереженню і зміцненню її репродуктивного здоров'я, профілактиці ВІЛ-інфекції та інших соціально-значущих захворювань сприяє міжнародний проект Dance4life (http://www.focus-media.ru/projects/dance4life/). Його інноваційність полягає в донесенні серйозної інформації засобами сучасної молодіжної культури (музика, танці, соціальні мережі, вечірки, залучення відомих людей тощо) та опорі на технологію «рівний-рівному».

Інформацію про своє здоров'я, останні факти про ВІЛ/СНІД, засоби контрацепції, інфекції, що передаються статевим шляхом (ІПСШ) можна знайти на молодіжному консультативно-інформаційному порталі TEEN-INFO (http://teen-info.ru/). Також можна переглянути або скачати відеоролики, комікси, заповнювати різні анкети і тести on-line. У розділі «Консультації» фахівці грамотно, швидко й анонімно дадуть відповідь на запитання учня. Якщо проблема вимагає уточнення, або вона дуже особиста, то фахівець може надсилати відповіді на поштову скриньку. Також працює форум для відкритого спілкування, на якому можна обговорити актуальну тему.

Відповіді на будь-які найпотаємніші питання можна отримати на порталі TeensLIVE (http://teenslive.info/), де розміщені невеликі замітки-статті та поради на різні теми: любов, взаємовідносини, здоров'я, секрети спілкування, захоплення та багато іншого. Тут також можна знайти посилання на інші сайти, а ще – важливі телефони для поради у критичних ситуаціях. У користувача є можливість поставити своє запитання, на яке фахівці з клінік, дружніх до молоді, у найкоротші терміни дадуть відповідь.

Активному залученню учнів до участі у телекомунікаційних проектах сприяє IEARN (International Education and Resource Network - http://iearn.sch.in.ua/) – найбільша у світі освітня та ресурсна мережа (130 країн, 2 млн користувачів). В Україні програма координується Ресурсно-методичним центром «АЙОРН», який, починаючи з 1998 року, об'єднав у Національну мережу понад сто навчальних закладів України, що працюють як у всеукраїнських, так і в міжнародних телекомунікаційних проектах.

Також у навчально-виховному процесі корисно буде використовувати блог – це ресурс/сайт/сторінка в мережі Інтернет, де кожна людина представляє особисто себе, свої думки, інтереси, захоплення, знання тощо. Блог за визначенням являє собою особистий ресурс. Можна створювати блоги в навчально-виховному процесі (блог конкретної теми); блоги в адміністративно-організаційному процесі (блог директора та інших співробітників школи); є блоги, створені для професійного розвитку педагогів та організації професійного спілкування (блог для професійного співтовариства, професійний

блог вчителя для спілкування з колегами, блог-портфоліо вчителя, блоги професіоналів) [7].

Цікавим для нашого дослідження є і веб-конференція – технологія та інструментарій для організації онлайн-зустрічей і спільної роботи в режимі реального часу через Інтернет. Перевага цієї технології проявляється в можливості он-лайн спілкування між усіма учасниками процесу [8].

Велику популярність у дітей і молоді мають соціальні мережі, які багато в чому формують їх комунікаційну культуру. Існуючи як «віртуальна» реальність, сучасне інтернет-середовище дозволяє підлітку безпечно апробувати ті ролі, програвання яких в реальному житті не є для нього можливим, але у «проживанні» якої підліток відчуває потребу.

Нами проведено анкетне опитування учнівської молоді, результати якого дають змогу оцінити популярність соціальних мереж, схарактеризувати участь у них школярів та структуру їх інтересів. Опитування проводилося серед учнів сільських (65 осіб) та міських (187 осіб) ЗНЗ.

Аналіз результатів дослідження дає можливість констатувати, що існують істотні відмінності між сільськими та міськими підлітками щодо мотивів участі в соціальних мережах. Серед таких мотивів більшість учнів сільських шкіл зазначили доступ до цікавої інформації (66%), у той час як для більшості учнів міських ЗНЗ головним мотивом є використання мереж як засобу спілкування (88%), як спосіб проведення вільного часу соціальні мережі визнали 6% та 28% учнів відповідно. Приблизно однакова кількість школярів використовують їх як місце для розваг (близько 22-24%), та можливість познайомитися з новими людьми (від 22% до 36% відповідно). Лише незначна частина учнів визначили соціальні мережі як засіб самовираження (4-6%).

Характер дозвілля у позаурочний час, а також фактор наявності доступу до мережі Інтернет безпосередньо позначається на частості відвідування сайтів соціальних мереж. Так, учні сільських шкіл зазначали, що лише 25% з них щодня «заходять» на сайт, і 21% – регулярно через один чи два дні; майже половина опитаних відвідують соціальні мережі несистематично, коли є вільний час. Серед міських підлітків більшість щодня відвідують соціальну мережу – 60%, регулярно – 4% та 36% інколи, коли є вільний час.

Слід відмітити, що незначна частка учнів сільської школи (близько 8%) не відвідують соціальні мережі та негативно до них ставляться. На запитання щодо психологічної залежності від соціальних мереж ствердно відповіли лише 8% сільської молоді, наявність часткової залежності визнали 12% сільських та більшість міських учнів – 68%.

Безпосередньо потенціал використання соціальних мереж у навчально-виховних цілях характеризують результати опитування щодо джерел пошуку інформації, серед яких Інтернет посідає лідируюче місце для обох категорій опитаних (66% та 55% відповідно), у той час як вчителі одне з останніх (7% та 4% відповідно). Це дозволяє припускати наявність суттєвих комунікативних бар'єрів між учнями та вчителями та відсутність вільного часу в останніх на виховну роботу з дітьми. Припускаємо також, що якби вчителі та діти спілкувалися он-лайн, вчителі могли б дати відповідь на їх запитання з позицій виховних цілей, життєвої мудрості, досвіду. При цьому консультацію-пораду шукають незначна кількість сільських школярів та п'ята частина міських.

Критеріями функціонування соціальної мережі є здатність постійно відтворювати себе і розширюватися та акумульований нею соціальний капітал – зв'язки між людьми, які кожен учасник мережі може використати для досягнення своїх цілей. Завдяки цьому механізму мала група ініціаторів будь-якого важливого для багатьох проекту може розраховувати на його масову підтримку. Таким чином, для віртуального спілкування з учнями педагоги мають розуміти закономірності функціонування соціальних мереж, а також самі повинні стати їх учасниками. Звідси вбачається закономірним питання щодо придатності популярних соціальних мереж для використання у виховних цілях.

Як свідчать результати моніторингу шкільних сайтів, вони не можуть претендувати на роль середовища для розгортання шкільної соціальної мережі, оскільки характеризуються: малою відвідуваністю; нерегулярним оновленням інформації; неактуальним дизайном; відсутністю базових функцій сайтів популярних соціальних мереж (наприклад, щодо створення власного облікового запису, управління ним, управління контактами, можливістю обміну текстовими повідомленнями тощо). Чимало сайтів навіть не пропонують користувачам

можливості реєстрації для отримання оновлень; відсутність можливості публікації інформації будь-яким відвідувачем сайту; неефективний контент-менеджмент (статична організація контенту загалом, наявність застарілої інформації, незручна навігація, відсутність можливості пошуку); наявність сторонньої інформації (безкоштовні домени та хостинг передбачають розміщення на сайті користувача реклами).

Але навіть у разі подолання цих недоліків шкільні сайти не зможуть замінити собою розважальні – серед них соціальні мережі, які становлять дозвілля учнівської молоді. Наявність чи відсутність певної сторонньої інформації на шкільному сайті не гарантуватиме того, що під час самостійних занять вдома учні не продовжуватимуть «сидіти» в улюбленій соціальній мережі. Тому вважаємо, що питання платформи шкільної соціальної мережі на нинішньому етапі розвитку та матеріально-технічного забезпечення не є принциповим, оскільки недостатність ресурсної бази зупинятиме розвиток подібних проектів ще на етапі задуму.

На сьогодні нам видається раціональнішим звертати увагу саме на внутрішнє наповнення віртуальної взаємодії між шкільним колективом та вчителями навколо освітніх та соціально-виховних цілей. Це обґрунтовується тим, що утримання уваги дітей, стимулювання їх мотивації брати дієву участь у соціальній мережі залежить, насамперед, від ідеологічної концепції шкільної соціальної мережі, якості її змісту, характеру спілкування між її учасниками.

Для організації навчально-виховного процесу школярів у соціальній мережі необхідна спеціальна підготовка фахівців. Саме вони мають здійснювати управління виховним і навчальним процесами та намагатися забезпечувати досягнення запланованих результатів. Однією з ключових фігур шкільної соціальної мережі є так звані «тьютори» (від англ. tutor – учитель) [6]. Його основною функцією є застосування індивідуального підходу до кожного учня-учасника соціальної мережі, зокрема: ведення особистого листування з дітьми, з'ясування їх труднощів, надання психологічної підтримки; оперативне з'ясування і вирішення конфліктних ситуацій, які виникли під час навчання і спілкування; надання підтримки учням у зв'язку із технічними труднощами використання сервісів мережі; допомога в освоєнні електронні навчальних

матеріалів; участь у формуванні в дітей нових освітніх та соціальних компетенцій.

Крім тьюторів у мережеві освітні співтовариства повинні входити ментори [8]. Ментор – це наставник, друг і помічник для кожного члена спільноти або окремої групи. В організації освітніх мережевих проектів соціальної мережі ментор може допомогти розподілити ролі, об'єднати школярів, захопити їх якоюсь ідеєю, допомогти скласти план роботи, дати експертну оцінку отриманих результатів, увести в курс складної теорії, підказати, як застосувати її до проекту, що розробляється. До обов'язків ментора належить також турбота про вирішення внутрішньогрупових конфліктів; ментор своїми оцінними судженнями формує сприятливе виховне середовище, яке, у свою чергу, впливає на школярів-учасників мережевих проектів.

Слід констатувати, що сукупність базових компетенцій тьютора та ментора соціальної мережі істотно відрізняється від традиційних компетенцій вчителя, професіоналізм якого не переноситься в мережеве співтовариство, а вимагає спеціальної підготовки. Крім того, навчальне навантаження на вчителя не дозволятиме знаходити час для ефективного виконання таких функцій.

Важливим ресурсом, який вдасться накопичити від перших спроб побудови шкільних соціальних мереж, є корисний досвід, можливість його обговорення та удосконалення. Базисом для цього є інформаційні ресурси самого освітнього співтовариства; на форумах тьюторів та менторів спільноти можна організовувати обговорення проблем та шукати рішення спільними зусиллями. Із відкриттям подібних проектів в інших навчальних закладах можливе формування єдиного мережевого освітнього співтовариства, метою якого буде методичний опис ефективних стилів роботи тьюторів та менторів, система громадської експертизи їх діяльності.

Узагальнення вищенаведеного дає змогу констатувати, що ІКТ мають суттєвий вплив на розвиток та виховання особистості. Проте нині, незважаючи на перспективи якісного ефекту від використання ІКТ у навчально-виховному процесі, а також попри існування теоретичних розробок з цієї

проблематики, вони залишаються поза навчальним процесом. З огляду на обмеженість матеріально-технічних ресурсів шкіл слід зосереджуватися на якісному наповненні комунікації між учнями та школою. Багатообіцяючим напрямом є формування навчальних груп (за прикладом співтовариств у соціальних мережах) та залучення до їх супроводу методистів, які мають кваліфікацію тьютора і ментора.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні методології формування просоціальної поведінки учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Література

1. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі : навч.-метод. посібник / А. Б. Кочарян, Н. І. Гущина. – Київ, 2011. – 100 с.
2. Галіцька А. А. Інтернет-технології у дистанційному навчанні [Електронний ресурс] / Алла Анатоліївна Галіцька – Режим доступу до ресурсу: http://informatika-ikt.at.ua/_fr/1/28.pdf. – Назва з екрана.
3. Гриневич Л. Як створити ідеальну систему освіти [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2014. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2014/11/19/7044802/ (01.08.2016). – Назва з екрана.
4. Дырдина Е. В. Информационно-коммуникационные технологии в компетентностно-ориентированном образовании : учебно-метод. пособие / Е. В. Дырдина, В. В. Запорожко, А. В. Кирьякова. – Оренбург : ООО ИПК «Университет», 2012. – 227 с.
5. Использование информационных и коммуникационных технологий в среднем образовании. Информационный меморандум // Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании (ИИТО). – 2005. – 24 с.
6. Пахомова Т. Шляхи впровадження тьюторської системи освіти у зарубіжних країнах // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2012. – № 5. – С. 220-224.
7. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій / Я. В. Крупський, В. М. Михалевич. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 72 с.
8. Guidelines for mentoring and supporting students : guideline / New South Wales Department of Education and Training Student Welfare Directorate, 2005. – 18 p.

Е. Л. Хомич

Информационно-коммуникационные технологии как средство формирования просоциального поведения учащихся

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9, ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье рассмотрены теоретические подходы к использованию информационно-коммуникационных технологий как средства учебно-воспитательного воздействия. Охарактеризовано современное состояние восприятия социальных сетей в учебном процессе. Приведены результаты опроса учащейся молодежи относительно ее участия и интересов в социальных сетях. Рассмотрены критерии эффективности функционирования социальных сетей и необходимые ресурсы для их обеспечения в школе.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, ученики основной школы, просоциальное поведение.*

O. L. Homych

Information and Communication Technologies as a Means of Formation of Prosocial Behavior of Pupils

Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

The article deals with theoretical approaches to the use of ICT as a means of educational influence. It presents the results of surveys of school youth, according to which the popularity of social networks is estimated, the nature of pupils' participation in them is defined, and the structure of schoolchildren's interests is determined. The author characterizes the state of the perception of social networks in the educational process. The criteria's of efficiency of social networks are considered, as well as the necessary resources to support them in school. Special attention is paid to educational portals, with which one can search for resources by various criteria.

The author concludes that ICTs have a significant impact on the development and education of the person. But now, despite the prospects of qualitative effect of the use of ICT in pedagogical practice, and despite the existence of theoretical developments on this issue, they remain outside of the educational process. Given the limitations of the material and technical resources of schools, the qualitative content of the communication between the pupils and the school should be of top priority.

Keywords: *information and communication technologies, students of secondary school, prosocial behavior.*

References

1. Kocharian, A. B., Hushchyna, N. I. (2011). *Vyhovannia kultury korystuvacha Internetu. Bezpeka u vsesvitni merezhi* [Education of Internet user culture. Safety in the World Wide Web]. Kyiv.
2. Halitska, A. A. *Internet-tekhnolohii u dystantsiinomu navchanni* [Internet technologies in distance learning]. Retrieved from http://informatika-ikt.at.ua/_fr/1/28.pdf.
3. Hrynevych, L. (2014). *Yak stvoryty idealnu systemu osvity* [How to create an ideal educational system]. Ukrainska pravda. – Retrieved from http://www.pravda.com.ua/articles/2014/11/19/7044802/ (01.08.2016).
4. Durdina, E. V. (2012). *Informatsyonno-kommunikatsyonnyie tehnologii v kompetentnostno-orientirovannom obrazovanii* [Information and communication technologies in competence-oriented education]. Orenburh: OOO YPK «Universitet».
5. *Ispolzovanie informatsyonnykh i kommunikatsyonnykh tehnologii v srednem obrazovanii* [The use of information and communication technologies in secondary education]. Informatsyonnyi memorandum. Institut UNESCO po informatsyonnym tehnologiiam v obrazovanii.
6. Pakhomova, T. (2012). *Shlyakhy vprovadzhennia tiutorskoi systemy osvity u zarubizhnykh krainakh* [Ways of introducing tutor education system in foreign countries] Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia, 5, 220-224.
7. Krupsky, Ya. V. & Mykhalevych, V. M. (2010). *Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohiy* [Explanatory dictionary on information and educational technologies]. Vinnytsya: VNTU.
8. *Guidelines for mentoring and supporting students* / New South Wales Department of Education and Training Student Welfare Directorate, 2005. – 18 p.